

Նար-Դոս

Մահը

3

7

Անցել էր մոտ երկու ժամ, որ Շահյանը նստած էր Մարությանների հյուրասենյակում: Եվան հենց նոր դուրս էր գնացել թեյի պատրաստություն տեսնելու, երբ լսվեց դռան զանգակի ձայնը:

Աշխենն է, ասաց Թեկլեն:

Տանը չէ՞ր: Ո՞ւր է գնացել, հարցրեց Մարությանը:

Աշակերտուհիներից երկուսն այս մի քանի օրը գալիս չեն եղել. ասաց, որ գնում է տեսնելու ինչ է պատահել:

Շահյանը զարմանքով նկատեց, որ Աշխենի մասին խոսք բացված ժամանակ սառնության նման ինչ-որ զգաստություն տիրեց Մարությանին և նրա կնոջը: Նա հիշեց հոր պատմությունը Մարության եղբայրների ժառանգության մասին և զգաց, որ իր ուրախ տրամադրությունը խանգարվեց: Բայց այդ ոչ թե այն պատճառով էր, որ Մարությանը նրան վատ մարդ երևաց, այլ այն պատճառով, որ նա, կարծես բնազդմամբ, զգաց, թե Աշխենի ներկայությամբ ինքն այնպես ազատ չպիտի լինի այդ տան մեջ, ինչպես նրա բացակայության ժամանակ:

Յատուկ Դոէմ

Դուք գիտե՞ք, պարոն Շահյան, որ եղբորս աղջիկը չքավոր մարդկանց երեխաներին ձրի դասեր է տալիս տանը, ասաց Մարությանը:

Չէ:

Հապա՛: Այդ կողմից նա էլ որդուս պես իդեալիստ է կամ իդեալիստուհի, ինչպես ուզում եք ասացեք: Ասենք, այստեղ իդեալիստության ոչինչ չկա, կարծեմ. ավելի լավ է բարի գործ կատարել, քան թե պարապ նստել: Այնպես չէ՞:

Իհարկե:

Մարությանը կանչեց աղախնուն և պատվիրեց, որ Աշխենին ասի՝ չի՞ ցանկանալ արդյոք իրենց մոտ գալ, հյուր ունեն: Աղախինը դուրս գնաց:

Մի քանի րոպեից հանդարտ քայլերով ներս մտավ Աշխենը և տեսնելով Շահյանին, հետաքրքրությամբ նայեց նրան իր լուրջ աչքերով: Շահյանն իսկույն վեր կացավ, շտապեց դեպի նա, բայց տեսնելով, որ նա չի ճանաչում իրեն, շփոթված կանգ առավ:

Չե՞ս ճանաչում, շտապով դիմեց Մարությանն եղբոր աղջկանը: Ամառանոցից գալիս չծանոթացա՞նք վագոնում:

Ա՛խ, հանկարծ հիշելով, արտասանեց Աշխենը, շտապով առաջ գնաց դեպի Շահյանը և, մի հիվանդոտ ժպիտ դեմքին, սեղմեց նրա ձեռքը: Խնդրում եմ, ներեցեք. մութ կերպով մտաբերում էի, որ ուր որ տեսել եմ ձեզ, բայց չէի կարողանում հիշել: Ով գիտե, դուք էիք, որ այս երեկո գալիս էիք կառքով և բարևեցիք ինձ:

Ես էի, ասաց Շահյանը վախկոտ ժպիտով:

Ուրեմն դարձյալ ներեցեք, խնդրում եմ. ես կրկնակի հանցավոր եմ ձեր առաջ:

Խնդրեմ, խնդրեմ, վրա բերեց Շահյանը, բավական անհարմար դրության մեջ զգալով իրեն այդ բարակ, հիվանդոտ աղջկա առաջ, որը թեև պարզ ու անկեղծ կերպով ներողություն էր խնդրում իր «հանցանքի» համար, այնուամենայնիվ մի

անհասկանալի ճնշող տպավորություն էր գործում նրա վրա:

Աշխենը կրկին հիվանդոտ կերպով ժպտաց, թեթևակի գլխով արավ և գնաց նստեց հորեղբոր բազկաթոռի մոտ, գահավորակի վրա:

Շահյանը նույնպես նստեց իր տեղը և ուզեց նայել նրան լավ դիտելու համար, բայց հայացքը միայն թռցրեց նրա դեմքի վրայով, որովհետև այդ միջոցին ինքն՝ Աշխենն իր սառած, կարծես ոչինչ չտեսնող, բայց ճնշող աչքերը հառել էր նրա դեմքին:

Այդ ո՞ւմ երեխաներն են, որ չեն գալիս, հարցրեց Մարությանը, դիմելով եղբոր աղջկան, և Շահյանը նրա թե ձայնի և թե հայացքի մեջ նկատեց այդ բաց ու կենսուրախ մարդուն չսազող մի տարօրինակ ինքնազսպում և հարգանք:

Մեկը կալատող Սարգսինը, մյուսը խարազ Զաքարինը:

Հետո: Իմացա՞ր ինչու չեն գալիս:

Մեկի մայրն է հիվանդ, սաստիկ տենդ ուներ, մոտը նստած պահում է, մյուսին ծնողներն ուխտ են տարել Բոլնիս:

Այդ ո՞րն է Բոլնիս գնացողը:

Խարազ Զաքարը:

Մտիկ արա: Տանը հաց չունի ուտելու և Բոլնիս է գնում:

Այն էլ այս ցրտերին: Հետո ի՛նչ ցրտեր, նկատեց Թեկլեն:

Ի՞նչ է, մրսո՞ւմ եք, կանչեց Եվան, իրեն հատուկ փութկոտությամբ ներս մտնելով: Իսկույն թեյը պատրաստ կլինի:

Գիտե՞ս՝ Աշխենն ինչ է ասում, դիմեց նրան հայրը:

Ի՞նչ:

Եվան նստեց Աշխենի մոտ և ձեռքերի արագ շարժումով մազերը քունքերից քաշեց ականջների ետևը:

Հապա իմացիր ինչու խարազ Զաքարի աղջիկն այսքան օրս չի եղել գալիս դասի:

Երևի հիվանդ է: Հա՞, Աշխեն:

Ոչ. ծնողներն, ասում է, ուխտ են տարել իրենց հետ Բոլնիս:

Հապա ո՞ւմ մոտ պիտի թողնեին, հայրիկ, որ չտանեին:

Չես հասկանում ինձ. ես խո երեխային տանելու կամ չտանելու մասին չեմ ասում:

Հապա՞:

Ես ուզում եմ ասել, թե ախր ի՞նչ ունին նրանք, որ դեռ հեռավոր տեղեր ուխտ էլ են գնում:

Հայրիկ, այդպես ինչպե՞ս կարելի է դատել. մի՞թե ունևորության կամ չունևորության հետ որևէ կապ ունի հավատի գործը:

Հավատ էլ ասում է: Հիմարություն ասա:

Եվ նախապաշարմունք, ամուսնու խոսքին վրա բերեց Թեկլեն:

Ոչ, մայրիկ ջան. դու էլ ես սխալվում, հայրիկն էլ: Դա հավատ է: Ի՞նչ անենք, թե նրանք աղքատ են: Դուք ուզում եք, որ նրանք համ փող չունենան, համ էլ զո՞ւրկ մնան հավատի մխիթարանքից:

Ես ուզում եմ, որ նրանք եթե փող չունին, գոնե խելք ունենան, բացականչեց Մարությանը:

Այդ, իհարկե, ավելի լավ է, հայրիկ. բայց և այնպես հավատն է՛լի հարկավոր է: Վատն այն է, որ մարդ փող էլ է ունենում, խելք էլ, բայց հավատ չի ունենում: Չեմ

հիշում, կարդացե՞լ եմ, թե ինձ ասել են, որ խոր հավատ են ունենում միայն շատ զարգացած և մեկ էլ շատ տգետ մարդիկ: Գլադստոնն, ասում են, իր քաղաքական ծանր գործերից հետո կատարյալ մխիթարություն և հանգստություն է գտնում ավետարան կարդալով:

Ասելդ ի՞նչ է. որ Գլադստոնն է՞լ կարող է խարազ Զաքարի պես ուխտ գնալ Բոլնիս:

Եվ Մարությանն սկսեց ծիծաղել:

Սպասիր, հայրիկ ջան, մի ծիծաղիր. մենք սկսել ենք լավ նյութի մասին խոսել: Այ, թող պարոն Շահյանն ասի: Պարոն Շահյան, ի՞նչ եք կարծում, խարազ Զաքարի Բոլնիս գնալը հիմարությո՞ւն է, թե հավատ:

Ես չեմ ճանաչում խարազ Զաքարին:

Հարկ էլ չկա ճանաչելու: Ընդունեցեք մի հասարակ արհեստավոր, որը ծանրաբեռնված է բազմամարդ ընտանիքով և օր աշխատում է, օր ուտում, իսկ այն օրը, որ ոչինչ չի աշխատում, քաղցած է մնում իր ընտանիքով: Այդպիսի մի մարդու ուխտ գնալը հիմարությո՞ւն է, թե հավատ:

Ասա՝ այս ցրտերին և Բոլնիսի պես վաթսուն վերստ հեռու տեղ ուխտ գնալը, նկատեց Մարությանը:

Այո, այս ցրտերին և Բոլնիսի պես վաթսուն վերստ հեռու տեղ ուխտ գնալն այդպիսի մարդու համար հիմարությո՞ւն է, թե հավատ:

Այդ պետք է իրեն՝ խարազ Զաքարին հարցնել, ոչ իսկույն պատասխանեց Շահյանը և ծիծաղեց:

Դժբախտաբար, այս րոպեիս նա Բոլնիսումն է. ես ձեր կարծիքն եմ հարցնում, պարոն Շահյան:

Շահյանի դեմքը լարված մտքի արտահայտություն ստացավ:

Իմ կարծիքով... հիմարություն չէ, ասաց նա:

Ուրեմն հավա՞տ:

Ոչ էլ հավատ:

Հապա՞:

Նախապաշարմունք միայն:

Այդ, կարծեմ, մայրիկս էլ ասաց:

Դե, հիմար նախապաշարմունք է, բաս ի՞նչ է, զայրացած կանչեց Թեկլեն: Ի՞նչ է նշանակում մանր-մունր երեխաներին առնել ու գնալ այս ցրտերին մի քանի օր վայր ընկնել բաց երկնքի տակ: Հիմարությունից էլ վատ: Դեռ չեմ ասում, որ նրանք տաք շոր էլ չունին հագնելու:

Ա՛յ, ա՛յ, մայրիկը մոտեցավ խնդրի լուծմանը: Հենց այդ պատճառով էլ ասում եմ, մայրիկ ջան, որ խարազ Զաքարի Բոլնիս գնալը հավատից է, և ոչ թե հիմարությունից կամ նախապաշարումից, որովհետև, լսիր, հայրիկ, ինչ եմ ասում, որովհետև եթե հավատից և խոր հավատից չլիներ, ո՛չ մի մարդ, մանավանդ աղքատ մարդը, ինչքան էլ որ տգետ և նախապաշարված լիներ, երբեք չէր առնիլ իր մանր-մունր երեխաներին և չէր գնալ տասնյակ վերստեր այս ցրտերին բաց երկնքի տակ անցկացնելու խաչի տակ: Վերջապես, դու ասա, Աշխեն. ճիշտ չե՞մ ասում:

Ես լիովին համաձայն եմ քեզ հետ, ասաց Աշխենը:

Եվան վեր թռավ տեղից:

Բռա՛վո, բացականչեց նա երեխայի պես ուրախացած և ծափ տվեց: Հայրիկը հաղթվե՛ց, հայրիկը հաղթվե՛ց:

Մարությանը ծիծաղեց:

Ի՛նչպես չէ, կարծում ես, նկատեց նա:

Ոչ թե կարծում եմ, այլ իսկապես այդպես է: Հաղթվե՛ցիր, հաղթվեցի՛ր, հաղթվեցի՛ր, հորը ջգրացնելով արագ-արագ վրա տվեց Եվան, աջ ձեռքը բռունցք կազմած՝ խփելով ձախ ձեռքի ափին:

Դե, սպասիր, է՛:

Ո՛չ, դու սպասիր, և լսիր ինչ է ասում Աշխենը:

Թե վիճաբանում ես, դո՛ւ վիճաբանիր ինձ հետ, թե չէ՝ ի՞նչ ես Աշխենին մեջ գցում:

Ի՛նչ, դու կարծում ես ես խուսափո՞ւմ եմ քեզ հետ վիճաբանելուց: Սխալվում ես, պարո՛ն հայրիկ: Բանը որ վիճաբանելուն գա, մինչև լույս կնստեմ և կվիճաբանեմ քեզ հետ այս խնդրի մասին: Բայց ես դեռևս կարծիքներ եմ հավաքում: Այժմ...

Դե թող, որ ես էլ խոսեմ, է՛:

[illegible]

Աշխենը քնքուշ սիրով նայեց Եվայի չքնաղ աչքերին և կամաց ծիծաղեց: Այնուհետև նա նորից ընդունեց իր սառած դեմքի խաղաղ արտահայտությունը և կարճ ժամանակ լուռ մնաց:

Ամենքը նայում էին նրա լուրջ դեմքին սպասողական դրությամբ:

Սխալմունքն ա՛յն է, որ ամեն բանի վրա նայում ենք մեր տեսակետից, ասաց նա, կարծես յուրաքանչյուր բառն արտասանելուց առաջ կշռադատելով, որպեսզի ամփոփ և կարճ կերպով արտահայտած լինի իր միտքը: Գուցե այլ կերպ նայել չենք էլ կարող. բայց այդ ճանապարհով, ես կարծում եմ, երբեք չենք հասնիլ ճշմարտությանը: Եվ պարոն... պարոն Շահյանը, իմ կարծիքով, սխալ չասաց, թե իրեն՝ խարազ Զաքարին պիտի հարցնել՝ ինչո՞ւ է ցրտերին և այդքան հեռու տեղ մանր-մունր երեխաներով ուխտ գնացել խաչի դուռը, թեև պարոնը, ինչպես նկատեցի, կատակով ասաց այդ և հետո փոխեց իր խոսքը: Մայրս սաստիկ նախապաշարված էր... այսինքն ուզում եմ ասել խիստ հավատացող կին էր և

անկեղծ նեղանում էր, երբ ես ասում էի նրան, որ խաչերին ուխտ գնալն անօգուտ բան է, որ երազները դատարկ բաներ են և այլն: Հիշում եմ. երկար ժամանակ նրա աչքերը ցավում էին. ուխտեց յոթ անգամ բոբիկ ոտով Ծաղկեվանք գնալ, գնաց և առողջացավ:

Եվ ինչի՞ց, հայրիկ, վրա բերեց Եվան, նորից ջգրացնելով հորը. հավատից, իհարկե, և ոչ թե քո ասած հի...

Նա հանկարծ կծեց շրթունքը և սաստիկ կարմրեց:

Հայրը հասկացավ նրան և շինծու խստությամբ շարժվեց նստած տեղում:

Ի՞նչ... ինչ էիր ուզում ասե՞լ...

Եվան ոտը զայրացած խփեց հատակին:

Է՛հ, գնա՛ է՛... այնքան կռվում ես հետս, որ վերջը հիմարացնում ես:

Իմացա՞ք, պարոն Շահյան, լսեցի՞ք... Լսեցի՞ք՝ աղջիկս, հարազատ աղջիկս ի՛նչ էր ուզում ասել ինձ... ի՛նձ, իր հարազատ հո՛րը...

Ո՛ւֆ, ի՛նչ անտանելի հայրիկ ես... ես չեմ կարող քեզ լսել:

Եվ Եվան, աչքերը զայրույթի արցունքով լցված, վեր թռավ տեղից և դուրս փախավ:

Հայրը բարձրաձայն ծիծաղեց նրա ետևից:

Ամենքը հասկացել էին, թե բանն ինչումն է, և խնդում էին:

Հա՛, ծիծաղեցեք, ծիծաղեցեք, մի րոպեից ներս մտնելով, ասաց Եվան և խռովածի պես նստեց հեռու: Ձեր ջիգրու ես այլևս չեմ խոսիլ:

Այդ ավելի լավ, նկատեց Մարությանը, այլևս չես վիրավորիլ հորդ:

Երբ որ այդպես է, է՛լի կխոսեմ:

Այսինքն՝ է՛լի կվիրավորես հորդ:

Ո՛ւֆ... Հայրի՛կ, դու իսկապես որ անտանելի հայրիկ ես եղել: Ուզում ես որ քաշվեմ սենյակս և այլևս դուրս չգա՞մ այս երեկո այստեղ:

Լավ, բավական է, լրջությամբ նկատեց մայրն աղջկան, առաջինը վերջ տալ ուզելով կատակին: Թեյն ի՞նչ եղավ:

Ես գործ չունեմ թեյի հետ:

Զարմանալի է. համ վիրավորում ես, համ էլ ինքդ ես բարկանում, նկատեց հայրը ծիծաղելով:

Քեզ հետ չե՛մ խոսում, հայրիկ:

Գոնե առանց թեյի մի՛ թողնիր:

Կասեմ, որ թեյն այստեղ բերեն:

Եվան վեր կացավ, դուրս գնաց և վերադարձավ աղախնի հետ, որն արծաթե մատուցարանով բերում էր թեյը: Խոռվածի պես նա դարձյալ նստեց հեռու, բայց թեյ առավ:

Եթե խոռված ես, թեյ էլ չպետք է խմես, նկատեց հայրը:

Եվան ոչինչ չպատասխանեց:

Կարճ ժամանակ լռություն տիրեց, որի միջոցին ամենքը ժպտալով նայում էին Եվային, իսկ Եվան ոչ ոքի չէր նայում և նստած էր ուռած-փքված:

Եվա, կանչեց Աշխենը:

Ի՞նչ է:

Երեկ ես Վարոյի մոտ էի: Ասաց, որ ինքը և իրենց մի քանի վարժուհիներ թատերասերների հետ ուզում են մի ներկայացում տալ բարեգործական

նպատակով: Հարմար են դատել խաղալ «Ռուզան», բայց Ռուզանի դերը կատարող չեն ճարում: Արի դու վերցրու այդ դերը:

Հա՛, ասաց Մարությանը, դառնալով Աշխենին, հենց նոր, որ վերադառնում էինք տուն, պատահեցինք օրիորդ Սահակյանին: Նա մեզ էլ ասաց այդ և այն էլ ասաց, որ Ռուզանի դերը քեզ են առաջարկել, բայց դու մերժել ես: Ինչո՞ւ:

Աշխենը ժպտալով նայեց հորեղբոր դեմքին, որին Մարությանը միշտ լուրջ արտահայտություն էր տալիս եղբոր աղջկա հետ խոսելիս:

Ինքներդ ասացեք, հորեղբայր, ես կարո՞ղ եմ կատարել Ռուզանի դերը:

Ի՞նչ է, ինչո՞ւ չես կարող:

Է՛հ, թողեք: Ի՞նչ իմ բանն է:

Ընդհակառակը, օրիորդ. ես կարծում եմ, որ դուք շատ լավ կկատարեք Ռուզանի դերը, մեջ մտավ Շահյանը, որպեսզի, վերջապես, մի բան էլ ինքն ասած լինի:

Աշխենը նայեց նրա ակնոցին:

Ինչո՞ւ դուք այդպես եք կարծում:

Շահյանը շփոթվեց, շփոթվեց թե՛ նրա տարօրինակ համառ հայացքից և թե առաջարկված հարցի պատասխանը չունենալուց:

Որովհետև... ինձ այդպես է թվում, ասաց նա և զգաց, որ հիմարաբար ժպտում է:

Աշխենը ձեռքի հանդարտ շարժումով ետ քաշեց ճակատի վրա ընկած մազերը և ոչինչ չասաց:

Այդ լռությունից Շահյանն ավելի շփոթվեց և ձեռքը մեքենայաբար մեկնեց դեպի թեյի բաժակը:

Եվա, ի՞նչ ես ասում, նորից դիմեց նրան Աշխենը: Կվերցնե՞ս Ռուզանի դերը: Ես կարծում եմ, որ դու շատ լավ կարող ես կատարել այդ դերը:

«Ա՞յս ինչ է. ծաղրո՞ւմ է ինձ», մտածեց Շահյանը և նայեց Աշխենին: Բայց Աշխենը, որ այդ րոպեին նայում էր Եվային, ըստ երևույթին, ամենևին չէր էլ մտածում նրա մասին:

Ինչո՞ւ դու այդպես ես կարծում, հարցրեց Եվան նույն եղանակով, ինչ եղանակով որ Աշխենը տվեց այդ հարցը Շահյանին:

Շահյանը հայացքն Աշխենի դեմքից փոխադրեց Եվայի դեմքին: «Սա է՞լ է ինձ ծաղրում, թե՞... պաշտպանում է ինձ», մտածեց նա:

Որովհետև քո մեջ կա հանկարծ բռնկվող այն կրակը, որ հարկավոր է Ռուզանի դերը կատարողին, պատասխանեց Աշխենը:

Խնդրեմ: Իմ մեջ ո՛չ մի կրակ չկա:

Թո՛ղ, ի սեր աստծո, նկատեց Թեկլեն: Հիմա բեմ դուրս գալն է պակաս:

Վերջապես, ի՞նչ դրա բանն է դրամատիկ դերեր կատարելը, նորից սկսեց չգրացնել աղջկան Մարությանը: Ես այդ օրիորդ Սահակյանին էլ ասացի. նա ախր, դրան էլ առաջարկեց Ռուզանի դերը: Դրան ասա սուբրետի թեթև դերեր կատարի:

Հայրիկ, ասացի, որ քեզ հետ չեմ խոսում:

Լավ, քեզ հետ ո՞վ է խոսում:

Դո՛ւ, հենց այս րոպեիս չե՞ս խոսում: Ա՛յ, պարոն Շահյանի, մայրիկի, Աշխենի հետ կխոսեմ, քեզ հետ չեմ խոսիլ:

Լավ. ես լռում եմ. տեսնենք ինչ ես խոսում:

Եվան աթոռը մոտ քաշեց:

Պարոն Շահյան, Աշխենն ասաց, որ ես Ռուզանի դերը կարող եմ շատ լավ կատարել, որովհետև իմ մեջ հանկարծ բռնկվող ինչ-որ կրակ կա եղել. մայրիկն ասաց, որ ինձ բեմ դուրս գալն է պակաս, իսկ հայրիկն ասաց, որ Ռուզանի պես

Յատուկ Պոէմ

դրամատիկ դեր կատարելն իմ բանը չէ և որ ես շատ-շատ կարող եմ կատարել սուբրետի թեթև դերեր: Դո՞ւք ինչ եք կարծում, պարոն Շահյան, իմ ընդունակությունների մասին:

Ես կարծում եմ, որ դուք.. հիանալի կլինիք Ռուզանի դերում:

Եվան հանգստությամբ վեր կացավ տեղից և մի քանի քայլ հեռացավ:

Շահյանը սարսափեց: «Չլինի՞ թե հիմար բան ասացի», մտածեց նա:

Փորձենք, ասաց Եվան: Ես այս րոպեիս կներկայացնեմ այն տեսարանը, ուր Ռուզանը հոր երկիրը փրկելու համար փախչում է ծնողական տնից և գնում է թշնամու բանակը: Այդ տեսարանումն է, կարծեմ, արտասանում նա այն մենախոսությունը, որի մեջ ասում է...

Նա լռեց և մատը դրեց ճակատին:

Շահյանն ազատ շունչ քաշեց. նա տեսավ, որ ոչ մի հիմարություն դուրս չի տվել:

... որի մեջ ասում է. «... և այս սահմանի վրա ա՛ռ իմ հոգին»: Աստծուն է դիմում: «Թող այս սահմանը լինի իմ գերեզմանը... և այլն: Ես, իհարկե, չեմ կարող այդ մենախոսությունն արտասանել այնպե՛ս, ինչպես որ բնագրի մեջ է գրված, որովհետև միայն ներկայացումն եմ տեսել: Մենախոսությունը կարտասանեմ և շատ բան էլ ինձնից կսարքեմ, բավական է, որ ես հասկանում եմ Ռուզանի դրության հոգեբանությունը և գիտեմ, թե անձնական ինչպիսի ծանր զոհաբերություն է անում նա իր հայրենիքը փրկելու համար: Մայրիկ ջան, թույլ կտա՞ս, որ գոնե մեր տանը բեմ դուրս գամ:

Մայրն, առանց կատակի, ընդդիմացավ, աստված գիտե, թե ինչու, այդ բանը նրա հասակին անվայել երեխայություն համարելով: Աշխենն սկսեց թախանձել Թեկլեին, որ թույլ տա: Շահյանն էլ իր կողմից մի քանի անգամ «խնդրում եմ, տիկին, խնդրում եմ» ասաց: Մարությանը դիտմամբ լռում էր:

Այստեղ տարածայնություններ կան, ասաց Եվան: Ավելի լավ է, ձայն հավաքենք: Խնդրում եմ, մի նեղանար, մայրիկ ջան. տարածայնությունները միշտ

տարաձայնություններով են վճռում: Պարոններ, ով ուզում է, որ ես արտասանեմ Ռուզանի մենախոսությունը, թող մատ բարձրացնի:

Մատ բարձրացրին միայն Աշխենն ու Շահյանը:

Մեկ, երկու, համարեց Եվան: Երկու հոգի ցանկանում են, չի ցանկանում միայն մի հոգի մայրիկս:

Հապա ե՞ս, բացականչեց Մարությանը: Ես էլ, ախր, մատ չբարձրացրի:

Դու ձայն չունես, հայրիկ, ասացիր, որ լուռ ես:

Դա՞ ինչ է նշանակում, դա՞ ինչ բռնություն է: Ես բողոքում եմ: Դու իրավունք չունես ինձ զրկելու ձայնի իրավունքից:

Լավ. ես քեզ ձայնի իրավունք եմ տալիս, հայրիկ, իմ ձայնը միացնում եմ Շահյանի և Աշխենի ձայնի հետ: Ուրեմն, պարոն Շահյանը, Աշխենը և ես, երեք հոգի, ցանկանում ենք, որ ես արտասանեմ Ռուզանի մենախոսությունը. իսկ դու և մայրիկը, երկու հոգի, չեք ցանկանում: Եվ որովհետև երեքը շատ է երկուսից, հետևաբար ես կարտասանեմ Ռուզանի մենախոսությունը:

Երբ որ այդպես է, ես ձայն չեմ ուզում:

Իսկ երբ որ այդպես է, հայրիկ, ձայնս միացնում եմ մայրիկի ձայնի հետ, այսինքն ուզում եմ պահպանել status-quo-ն, ինչպես որ գրում են լրագրերի քաղաքական բաժնում, և զրկում եմ քեզ ինձ Ռուզանի դերում տեսնելու հաճույքից:

Եվ Եվան կոմիկական հանգստությամբ նստեց մոր կողքին:

Սենյակում ընդհանուր քրքիջ բարձրացավ:

8

Առաջին այցելությունից հետո Շահյանն այլևս չէր ուզում Մարությանների տուն գնալ: Նա շատ լավ ճանաչում էր իրեն. գիտեր, որ Մարությանների պես մի ընտանիքի հաճախ այցելելու համար հարկավոր էր քիչ թե շատ հետաքրքրելու

կամ գոնե լոկ խոսելու շնորհք ունենալ: Ոչ այս ուներ, ոչ այն: Իսկ նորահարսի պես լուռ նստելը թե ձանձրալի էր, թե անհամ: Թեպետ նա տարակույս չուներ, որ Մարությանները միշտ սիրով պիտի ընդունեն իրեն, հենց թեկուզ իրենց շատախոսությանը հագուրդ տալու համար միայն, բայց ինքը՝ Շահյանը, խո նույնը պիտի մնար, ինչ որ կար վարվելու ընդունակությունից զուրկ, խոսելու պաշար չունեցող, անդադար երկմտող, կասկածոտ ու վախկոտ անձնասեր: Ոչ, ավելի լավ էր հեռու մնալ. այդ ամենալավ միջոցն էր հոգու անդորրության համար:

Բայց Եվայի պլատկերը խորապես տպավորվել էր նրա հոգու մեջ: Թեև այդ աղջկա ազատ վարվեցողությունը, սեփական խելքով դատելու ընդունակությունը մի կողմից մտավախություն էր պատճառում նրան, բայց մյուս կողմից Եվայի մեջ տեսնում էր մի բան, որը միանգամայն գրավել էր նրան: Այդ մի բանը երեխայական այն պարզամտությունն էր, որ արտահայտում էր Եվան ամենքի հետ խոսելիս, նույնիսկ լուրջ բաների մասին դատելիս: Բացի դրանից, Շահյանը Եվայի մեջ ամեննին չէր տեսնում դիմացինի անձնավորությանը քննական աչքով նայելու սովորությունը, մի բան, որից նա խույս էր տալիս միշտ սարսափով: Եվան շարունակ զբաղված էր իրենով, իր զգացումներն ու մտքերն արտահայտելով և ժամանակ չուներ Աշխենի պես լռելով դիտելու, որպեսզի հետո հարցնի դիմացինին՝ «Ինչո՞ւ եք դուք այդպես կարծում»:

Այժմ ավելի, քան առաջ, ինքնավստահություն չունենալով այլևս այցելելու Մարությաններին, Շահյանն օրը երկու-երեք անգամ անցնում էր նրանց տան մոտակա փողոցներով այն բաղձանքով, որ գեթ դուրսը տեսնի Եվային կամ նրա մորն ու հորը (Աշխենին տեսնելու միտքը նրան վախեցնում էր): Այդպիսի դեպքերում նա անցնում էր գործի գնացող մարդու շտապ քայլերով, որպեսզի եթե հանդիպելու լիներ Մարությաններին և նրանք հարցնեին (նրան այնպես էր թվում, թե անպատճառ պիտի հարցնեին), թե ի՞նչ է շինում այդ կողմերը, կարողանար ասել, թե գործի է գնում կամ գործից է գալիս:

Հիրավի, մի անգամ պատահեց Եվային ու նրա մորը, բայց ոչ այն փողոցներում, ուր թափառում էր նրանց տեսնելու հույսով, այլ բոլորովին ուրիշ փողոցում և հենց այն ժամանակ, երբ նրանց տեսնելու հույսով չէր դուրս եկել տնից: Հանդիպումն

անակնկալ էր: Բայց զարմանալի է. նրա ամենօրյա տենչն այն էր, որ հանդիպեր նրանց, այժմ կատարված էր նրա տենչը, և մի տասը-քսան քայլ էր մնում, որ մոտենային, բարև տային իրար, խոսեին իրար հետ: Բայց նա Եվայի ու նրա մորը տեսնելուն պես ծռեց ճանապարհը և անցավ հեռացավ, իբր թև չտեսավ նրանց: Մինչդեռ նրա սիրտը սկսել էր թրթռալ: Բավական հեռանալուց հետո ծածուկ նայեց, բայց այլևս չտեսավ Եվային ու նրա մորը: Նա կանգ առավ պկամա և ինքն իրեն հարցրեց, թե ինչո՞ւ այդպես արեց. ինչո՞ւ ցույց տվեց, թե չտեսավ նրանց, քանի որ ուզում էր տեսնել... Բան չհասկանալով իր այդ անմիտ վարմունքից, նա միայն ուսերը վեր քաշեց տարակուսանքով:

Բայց ավելի զարմանալին այն էր, որ այդ փորձն ամենևին խրատ չեղավ Շահյանի համար: Գրեթե նույնպիսի պայմաններում նա մի անգամ ևս հանդիպեց Եվային ու նրա մորը և էլի ցույց տվեց, թե չտեսավ նրանց: «Վերջապես, բավական է, ա՛յ ջրի տարած, մի քիչ մարդ եղիր», կատաղեց նա իր դեմ և մի անգամ էլ, երբ արդեն պատրաստվում էր «մարդ» լինել, էլի փորձանքի հանդիպեց: Բայց այս անգամ փորձանքն այնպիսի փորձանք էր, որից, հազար էլ ուզենար, չէր կարող խույս տալ:

Կիրակի երեկո էր: Շահյանը դարձյալ դուրս էր եկել այն մտադրությամբ (ասենք, նա ուրիշ մտադրություններ չուներ), որ հանդիպե Մարությաններին, և շտապ քայլերով անցնում էր նրանց տան հարակից փողոցներից մեկով: Մարությաններից ոչ ոքի չհանդիպելով, արդեն ապարդյուն էր համարել այդ երեկոյի աշխատանքը և պիտի ծռվեր մյուս փողոցը, ուղղակի տուն վերադառնալու համար, երբ երկու փողոցների հենց անկյանը հանկարծ երես առ երես հանդիպեց Եվային:

Շահյանը դողաց և կանգ առավ. կարծես գող լիներ և հանկարծ բռնեցին նրան գողության տեղում:

Ուո՛ւ, պարո՛ն Շահյան, բացականչեց Եվան: Ով գիտե, մեր տունն էիք գնացել: Չա՛:

Ոչ, օրիորդ, պատասխանեց Շահյանը, հանկարծակիի եկած: Ես այստեղ... մեկի մոտ գործ ունեի:

Կիրակի օրը ի՞նչ գործ: Եկեք գնանք մեր տուն: Զարմանալի է. դուք կարծես թե խուսափում եք մեզնից: Քանի անգամ մենք տեսել ենք ձեզ փողոցում, և դուք չեք կամեցել մեզ բարև տալ:

Ո՞րտեղ... ե՞րբ... ի՞նչ եք ասում, կմկմաց Շահյանը շփոթված: Ներողություն, երևի չեմ տեսել, չէ՞ որ ես կարճատես եմ:

Ուո՛ւ, ճի՛շտ որ, ծիծաղեց Եվան: Ես մոռացա, որ դուք ակնոց եք կրում: Դե գնանք. մենք այստեղ խանգարում ենք մարդկանց անցուդարձը: Տանը ոչ ոք չկա. Աշխենն է միայն: Կգնանք մի քիչ զրույց կանենք: Գնանք:

Դժբախտաբար...

Կարծեմ, մեծ դժբախտություն չէ: Ի՞նչ կա որ: Կիրակի օր է. չեմ կարծում, թե ձեր գործը մի առանձին կարևորություն ունենա: Մենակ մնալն ինձ համար ուղղակի սպանիչ բան է: Իսկ Աշխենը շարունակ պարապում է: Բայց այս երեկո ես կստիպեմ նրան, որ մեզ ընկերանա: Գնանք:

Շահյանը քիչ չվախեցավ, երբ իմացավ, որ ոչ Մարությանն էր տանը, ոչ նրա կինը. վախեցավ առավելապես, երբ լսեց Աշխենի անունը: Մի րոպեում պատկերացրեց իր առաջ երկու օրիորդների մեջ մենակ մնալու տխուր հեռանկարը և վճռեց միանգամայն խույս տալ:

Ոչ, օրիորդ... ես ամենայն ուրախությամբ... բայց... տանը կանհանգստանան, կմկմաց նա նորից:

Եվան քրքջաց իր բարձրահնչուն ծիծաղով:

Ի՞նչ եք ասում, պարո՛ն Շահյան, բացականչեց նա: Աղջիկ խո չե՞ք... Սակայն ես ձեզ չեմ ստիպում, ավելացրեց նա լրջությամբ: Տեսնում եմ, որ դուք չեք ուզում գալ մեր տուն:

Ընդհակառակը...

Ուրեմն գնանք:

Շահյանը հետևեց Եվային չափազանց նվաստացած և ամոթահար: «Աղջիկ խո չե՞ք»՝ Եվայի այդ խոսքերը և դրա հետ միասին նրա բարձրահնչուն ծիծաղը մեխի պես ցցվեցին Շահյանի ուղեղի մեջ, և նա զգաց, որ այդ սպանիչ խոսքերն ու ծիծաղը երբեք չպիտի կարողանա մոռանալ: Բայց այժմ այդ մասին նա շատ քիչ էր մտածում. նրան մտահոգություն էր պատճառում այն հանգամանքը, թե ինչպես պիտի անցկացներ մի քանի ժամ Եվայի և Աշխենի մոտ, առանց Մարությանի և նրա կնոջ:

Գիտե՞ք ինչ, պարոն Շահյան, ասաց Եվան կամաց, երբ տուն հասան, և Շահյանը նախասենյակում հանում էր վերարկուն: Մենք ուղղակի կմտնենք Աշխենի մոտ:

Ասում եք պարապում է. չե՞նք խանգարիլ:

Այդ քաջությունը ե՛ս եմ հանձն առնում:

Եվան մոտեցավ Աշխենի սենյակի դռան, նախ միջամատով թրխկթրխկացրեց, հետո կամաց բաց արեց և գլուխը ներս կոխեց: Շահյանը նրա ուսի վրայից տեսավ Աշխենին գրասեղանի մոտ նստած, լամպի լուսով գիրք կարդալիս:

Կարելի՞ է, հարցրեց Եվան:

Աշխենը գլուխը բարձրացրեց գրքի վրայից և նայեց նրան:

Դու ե՞ս, Եվա:

Ես չեմ, հյուր է:

Ո՞վ է:

Պարոն Շահյանը: Կարելի՞ է:

Եկեք, ինչո՞ւ չեք գալիս:

Պարոն Շահյան, խնդրեմ:

Յատուկ Պոէմ

Եվ Եվան ճանապարհ տվեց:

Շահյանը շոշափեց սյուրտուկի կոճակները և ներս մտավ:

Իսկ ես՝ իսկույն, ասաց Եվան և անհայտացավ:

Հիվանդոտ ժպիտը դեմքին, Աշխենը բարևեց Շահյանին և աթոռ առաջարկեց, որ նստի:

Շահյանը ետ քաշեց աթոռը և նստեց:

Կարծեմ, մենք խանգարեցինք ձեզ, ասաց նա և իսկույն մտածեց, թե ինչո՞ւ արտասանեց «մենք» բառը:

Ոչ, ես արդեն հոգնել էի, պատասխանեց Աշխենը, լամպի պատրույգը մի քիչ ցածրացրեց և նստեց իր առաջվա տեղը:

Շահյանը լռեց: Նա մտածում էր, թե այժմ ինչ ասի:

Գիտե՞ք, օրիորդն ինձ զոռով քարշ տվեց այստեղ, ասաց նա և ծիծաղեց:

Ինչո՞ւ զոռով: Չէի՞ք ուզում գալ:

Ոչ... ընդհակառակը... Ուզում եմ ասել, որ փոքր-ինչ գործ ունեի... Ասենք, այնքան էլ կարևոր չէր:

Եվ Շահյանը նորից լռեց:

Աշխենը նույնպես չէր խոսում: Նա, կարծես սաստիկ հոգնած, հանգստանում էր: Սակայն դժվար էր որոշել՝ Աշխենը հոգնած էր, թե տխուր: Նրա երկայն դեմքն, ըստ սովորականին, խաղաղ էր վերին աստիճանի. կարծես մի ծանր վիշտ ուներ, որի հետ վաղուց հաշտվել էր, բայց որը խլել էր նրանից կյանքով և իր շրջապատով հետաքրքրվելու ընդունակությունը: Նա նստած էր անբոնազբոսիկ կերպով, լուռ ու անտարբեր և, ըստ երևույթին, ամենևին ուշադրություն չէր դարձնում Շահյանի վրա:

Իսկ Շահյանը, սաստիկ նեղվելով իր դրությունից, շուտ-շուտ նայում էր դռան կողմը, սպասելով Եվայի վերադարձին, և դիտում էր սենյակը:

Սենյակը փոքր էր, համեստ, գրեթե աղքատ կահավորանքով, բայց լավ տպավորություն էր գործում: Աչքի էր ընկնում կարգ ու կանոն և վերին աստիճանի մաքրություն: Փողոցի կողմը նայող երկու լուսամուտի տախտակե փեղկերը փակ էին: Գրասեղանի վրա վառվող լամպի կապույտ լուսամփոփն առաստաղն ու պատերը կեսից բարձր ներկել էր կապտավուն գույնով, որից սենյակի մեջ հանգուցիչ կիսախավար էր տիրում: Պատերից մեկի մոտ դրված էր գրքերի մի մեծ պահարան ապակյա դռներով, բոլոր դարակները գրքերով լի: Գրասեղանի վրա ճկճկում էր նիկելի մի փոքրիկ կանացի ժամացույց ղայթանի շղթայով: Շահյանի աչքովն ընկավ լամպի տակ դրված մի երիտասարդի լուսանկար գեղեցիկ կանգուն շրջանակի մեջ: Դարձյալ մի բան ասած լինելու համար, ուզեց հարցնել, թե ով է այդ երիտասարդը, բայց վախեցավ, որ դարձյալ չոր ու ցամաք պատասխան ստանա և նորից նայեց դռան կողմը:

9

Լռության ճնշումն արդեն անտանելի էր դառնում մինչև անգամ Աշխենի համար, որը, ըստ երևույթին, ամենևին ընդունակություն չուներ հյուր զբաղեցնելու, երբ իրեն հատուկ աշխույժ քայլերով ներս մտավ Եվան հագուստը փոխած: Նրա ներս բերած շարժումն այնքան կենդանարար էր, որ սենյակում տիրող կիսախավարն անգամ, կարծես, պայծառացավ:

Չե՞ս զարմանում, Աշխեն, որ ես հայրիկին ու մայրիկին թողի այնտեղ և տուն եկա. մտնելուն պես ասաց նա և, մի աթոռ առնելով, նստեց հորեղբոր աղջկա մոտ: Նրանք ուզում էին ինձ պահել այնտեղ, որ հետո կլուր տանեն, բայց ես չուզեցի: Գալիս էի, որ նամակ գրեմ Արմենակին, գիտե՞ս, այս շաբաթ ոչ մի նամակ չեմ գրել, բայց ճանապարհին հանդիպեց պարոն Շահյանը, և մենք եկանք մի քիչ ժամանակ անցկացնելու քեզ հետ: Ի՞նչ ես կարդում: Եվան մի ձեռքով գրկեց Աշխենի ուսը, գլուխն առաջ տարավ և մյուս ձեռքով բաց արեց գրքի երեսը: Ընդհանուր պատմություն: Պարոն Շահյան, դուք չե՞ք ձանձրանում: Գիտե՞ք ինչու եմ հարցնում, որովհետև ես չափից դուրս շատ եմ խոսում, ինչպես մեր տանն ամենքը, բացի Աշխենից, և վախենում եմ, որ այս անգամ էլ շատ

խոսեմ, թեև արդեն, կարծեմ, շատ եմ խոսում: Գիտե՞ք, ես ամեն բանից կարող եմ խոսել, թե ինչպես այդ ուրիշ հարց է: Օրինակ, հենց ընդհանուր պատմությունից, որից, այս էլ ասեմ, շատ բան մոռացել եմ: Կամ թե ձանձրանալու մասին: Պետք է խոստովանեմ, որ ես առհասարակ շատ խոսել սիրում եմ առավելապես այնպիսի բաների մասին, որոնց համար հարկավոր է խելքին զոռ տալ: Ի դեպ. խոսենք ձանձրանալու մասին: Այստեղ երեք հոգի ենք. տեսնենք ով ինչից է ձանձրանում: Գիտե՞ք, այսպիսի դատարկ բաների մասին խոսելիս մարդու ուղեղի մեջ երբեմն խելացի մտքեր են հղանում: Ես, օրինակ, ձանձրանում եմ, որ մարդ չկա մոտս, որ խոսեմ. Աշխենը ձանձրանում է պարապ մնալուց, այդպես չէ՞, Աշխեն. իսկ դո՞ւք ինչից եք ձանձրանում, պարոն Շահյան: Շատախոսների՞ց:

Շահյանը ծիծաղեց:

Չէ, հավատացեք, պարոն Շահյան, խոսենք լրջորեն: Զարմանալի է, Աշխեն. ինչո՞ւ, որ ես խոսում եմ, ամենքը կարծում են, թե կատակ եմ անում: Հայրիկը խո բոլորովին կատաղեցնում է ինձ: Դու էլ ասենք, քիչ ու միչ.. այնպես, էլի՛... Տեսնո՞ւմ ես, ծիծաղեցիր: Պարոն Շահյանն էլ է ծիծաղում, տե՛ս: Հավատացեք, պարոն Շահյան. եթե իմ շատախոսությունը ձանձրացնում է ձեզ, քիչ կխոսեմ, կաշխատեմ քիչ խոսել:

Ընդհակառակը, օրիորդ:

Ի՞նչ ընդհակառակը. որ իմ շատախոսությունը զբաղեցնո՞ւմ է ձեզ:

Այո:

Եվան ուսերը վեր քաշեց:

Այդ ավելի վատ: Ուրեմն դուք միայն զվարճանում եք ինձ վրա և, գուցե, թեթևսոլիկներից մեկն եք համարում ինձ:

Ի՛նչ եք ասում, օրիորդ, անկեղծ հանդիմանությամբ նկատեց Շահյանը:

Եվան այս անգամ նայեց նրան շատ լուրջ կերպով:

Նկատեցեք, պարոն Շահյան, ես շատ նեղանում եմ, երբ մարդիկ ճիշտ չեն ասում ա՛յն, ինչ որ մտածում և զգում են:

Հավատացնում եմ ձեզ, օրիորդ, ես ճիշտ եմ ասում:

Ի՞նչն եք ճիշտ ասում. որ դուք զվարճանո՞ւմ եք իմ շատախոսության վրա:

Ո՛չ... Այսինքն... որ... ձեր շատախոսությունը ձանձրալի չէ ինձ համար:

Եվան հոնքերը սաստիկ բարձրացրեց:

Ա՛, ուրեմն դուք ինձ իսկապե՞ս շատախոս եք համարում: Շատ շնորհակալ եմ ձեր այդ կոմպլիմենտի համար:

Եվան այդ բառերն արտասանեց այնպիսի կոմիկական հանգիստ զարմանքով, որ Աշխենը չկարողացավ զսպել իր ծիծաղը:

Շահյանի դեմքը ճակնդեղի պես կարմրեց, բայց նա էլ ժպտաց, զգալով հանդերձ, որ այդ չարաճճի աղջիկը, թերևս ակամա, հիմարացնում է իրեն:

Շատ բարի, ասաց Եվան: Երբ որ ես շատախոս եմ և իմ շատախոսությունը ձանձրալի չէ ձեզ համար, ես շատ կխոսեմ, այնքան կխոսեմ, մինչև որ ձանձրանաք: Դուք հեռու եք նստած, խնդրում եմ մոտիկ նստեցեք:

Շահյանը փոքր-ինչ առաջ քաշեց աթոռը: Նա շարունակ ժպտում էր ինչ-որ բութ ժպիտով:

Այժմ սկսենք: Մենք պետք է խոսենք ձանձրանալու մասին, այսինքն այն մասին, թե մեզնից ով ինչից է ձանձրանում: Ասացի, որ ես ձանձրանում եմ, երբ մոտս մարդ չի լինում, որ խոսեմ. Աշխենը ձանձրանում է պարապ մնալուց. իսկ դո՞ւք ինչից եք ձանձրանում, պարոն Շահյան:

Ե՞ս... կյանքից, դուրս թռավ Շահյանի բերանից:

Ինչ ասացի՞ք... կյանքի՞ց, բացականչեց Եվան խիստ զարմացած: Նրա դեմքի վայրկենական փոփոխությունը պարզ ցույց տվեց, որ նա ամենևին չէր սպասում,

թե կատակով արած իր այդ հարցմունքին այդպիսի պատասխան կստանա:

Աշխենը հետաքրքրությամբ նայեց Շահյանի ակնոցին:

Իսկ Շահյանը թե վախեցավ և թե շփոթվեց:

Նկատեցեք, պարոն Շահյան, մենք այժմ արդեն կատակով չպետք է խոսենք, զգուշացրեց Եվան խոսակցության թեթև տոնը լրջության փոխելով, որովհետև դուք շատ լուրջ բան ասացիք:

Շահյանի երկյուղն ավելացավ. նա զգաց, որ թակարդն է ընկնելու և, այդ բանից խույս տալու համար, ուզեց կատակի ձև տալ իր ասածին: Բայց Եվան պինդ բռնեց նրան:

Ես չեմ թույլ տալ, որ դուք ետ կանգնեք ձեր ասած խոսքից, պարոն Շահյան, որովհետև ես չափից դուրս սիրում եմ կյանքը, իսկ դուք ասացիք, որ ձանձրանում եք կյանքից և, որքան նկատեցի, կատակով չասացիք այդ: Ինձ համար շատ հետաքրքրական է իմանալ, թե ինչպե՞ս կարելի է ձանձրանալ մի բանից, որը միայն մի՛ անգամ է տրվում մարդուս: Կյանքը... Չէ՞ որ այդ ես եմ, այդ դուք եք, այդ այս գիրքն է, այս թանաքամանը, այս լուսանկարը, իմ եղբա՛յրը, ամբողջ տիեզերքը, այն բոլորը, ինչ որ տեսնում, շոշափում և զգում եմ... Ինչպե՞ս կարելի է ձանձրանալ այս բոլորից... Խնդրում եմ, բացատրեցեք:

Շահյանը կատարելապես վախեցավ:

Հավատացնում եմ, օրիորդ, ես իսկապես կատակ արի, այս անգամ ուղղակի ուզեց խույս տալ նա:

Ո՛չ, ո՛չ: Խնդրում եմ բացատրեցեք: Դուք կատակ չարիք, ո՛չ: Գուցե ես չեմ ճանաչում կյանքը, գուցե սխալ է կյանքի մասին իմ ունեցած հասկացողությունը: Դուք չգիտեք, թե որքան հարցասեր եմ և որքան ուզում եմ միշտ նոր բան իմանալ, նոր բան սովորել: Դուք տղամարդ եք և անշուշտ անհամեմատ ավելի փորձված եք, ավելի լավ եք ճանաչում կյանքը, քան թե ես: Խնդրում եմ: Ինչո՞ւ է կյանքը ձեզ ձանձրալի թվում:

Ճար չկա: Շահյանը սիրտ տվեց իրեն և վճռեց ասել այն բոլորը, ինչ որ իր տաղտկալի կյանքի մեջ, իր սիրած հոռետես փիլիսոփաների գրվածքների ընթերցման ազդեցության տակ, մշտական խորհրդածության նյութ էր դարձել իր պարապ ուղեղի համար: Մտքերն արդեն պատրաստ էին, թեև խառնաշփոթ, և այդ մտքերն այժմ ավելի խառնվում ու շփոթվում էին Եվայի համառ հարցապնդումների առաջ:

Ես նոր բան չպիտի ասեմ, օրիորդ, սկսեց նա ակնոցն ուղղելով: Ժպիտն արդեն չքացել էր նրա դեմքից, և այդ դեմքը մտքի բռնի լարված դրություն էր արտահայտում: Կյանքն առհասարակ ձանձրալի է... Ամեն մարդ ձեզ նույնը կասի:

Ես, օրինակ, տեսնում եք, նույնը չեմ ասում:

Դուք... այո... բայց... Մինչև անգամ ամենալավատես մարդը չեմ կարծում, թե գոհ լինի կյանքից... եթե միայն, իհարկե, նա չի կեղծում:

Հավատացնում եմ ձեզ, ես չեմ կեղծում, իսկ ես այնքան լավատես եմ, այնքան լավատես...

Ես ձեզ համար չեմ ասում, օրիորդ: Ես կատարելապես հավատացած եմ, որ դուք երբեք չեք կեղծում: Ես խոսում եմ գլխավորապես իմ մասին: Ասացի, որ ձանձրանում եմ կյանքից: Ձանձրանում եմ ինչո՞ւ: Որովհետև... նրա՛ համար, որ... տեսնում եմ, որ... ամեն բան ունայն է... բացարձակ ունայնություն է տիրում աշխարհիս երեսին... սկսած թագավորի պալատից մինչև ամենավերջին մուրացկանի խրճիթը... բացարձակ ունայնություն... մնայուն ոչինչ չկա:

Զարմացած, մեծ աչքերով Եվան անթարթ նայում էր Շահյանի ակնոցին և ահագին հետաքրքրությամբ սպասում էր, թե նա կշարունակի. բայց Շահյանը նրա հայացքի ազդեցության տակ կորցրեց իր մտքերի պաշարը և լռեց:

Հետո՞, հետո՞: Շարունակեցեք խնդրեմ, բացականչեց Եվան:

Էլ ի՞նչ շարունակեմ: Ասացի, էլի...

Չէ, սպասեցեք: Այդ այնքան հետաքրքրական նյութ է. որ ես կուզեի ավելի շատ բան իմանալ ձեզնից: Սպասեցեք: Ուրեմն կյանքը ձեզ ձանձրալի է թվում նրա համար, որ ամեն ինչ ունայն է աշխարհիս երեսին, որ մնայուն ոչի՞նչ չկա:

Այո:

Զարմանալի է... Շատ լավ: Բայց մի՞թե իսկապես մնայուն ոչինչ չկա:

Ի՞նչ կա:

Ինչպե՞ս թե ինչ կա: Նախ ասացեք, խնդրեմ, մնայուն ասելով ի՞նչ եք հասկանում:

Մնայո՞ւն... Ա՛յն, որ... մնում է, չի մեռնում:

Շատ լավ: Եվ դուք մնացող, չմեռնող ոչի՞նչ չեք գտնում աշխարհիս երեսին:

Ոչինչ:

Ի՞նչ եք ասում, պարոն Շահյան, հապա լավ գործը, լավ անունը, լավ հիշատակը մի՞թե դրանք չեն մնում, մի՞թե դրանք մեռնում են: Մի՞թե մեռած են, օրինակ, այս թանաքի, այս գրչի, այս գրերի հնարողները, որոնց շնորհիվ ես կարողանում եմ իմանալ ոչ թե միայն այն, թե ինչ է կատարվել ինձնից դարեր առաջ, այլև կարող եմ հաղորդել ինձնից դարեր հետո գալիք սերնդին, թե ինչ է կատարվում այժմ: Մի՞թե մեռած է այս լուսանկարչության հնարողը, որի շնորհիվ ես ամեն րոպե, ամեն վայրկյան, երբ կամենամ կարող եմ տեսնել իմ սիրասուն եղբոր պատկերը այնպես, որ կարծես թե նա կանգնած լինի առաջս: Ո՞ր մեկն ասեմ, կարելի՞ է միթե մի առ մի թվել: Եթե մենք լավ նայենք մեր շուրջը, լավ քննենք մեզ շրջապատող առարկաները, հենց թեկուզ այս չնչին լուցկին, որի շնորհիվ մենք միշտ կարող ենք կրակ և լույս ունենալ, մենք կտեսնենք, որ այս բոլոր առարկաներից ամեն մեկը կապված է մի լավ գործի, մի լավ անվան, մի լավ հիշատակի հետ, որը մեռած չէ և երբեք էլ չի մեռնիլ, քանի մարդկությունը գոյություն կունենա: Ես այդպես եմ կարծում: Իսկ դուք, պարոն Շահյան, խնդրում եմ, դո՞ւք ինչ եք կարծում: Մի՞թե լավ գործը, անունը, լավ հիշատակը, հիրավի, չեն մնում, մեռնում են:

Շահյանը դարձյալ ուղղեց իր ակնոցը:

Լավ գործը, լավ անունը, լավ հիշատակը... Իհարկե, դրանք, կարելի է ասել... մնում են, չեն մեռնում, բայց միշտ չէ . . . մի որոշ ժամանակ... բայց... պետք է ասել, որ... էլի մեռնում են:

Եվան դարձյալ սպասեց, որ նա կշարունակի, բայց տեսնելով, որ էլ ոչինչ չի ասում, դարձյալ ինքը խոսեց:

Շատ լավ: Ուրեմն դուք ուզում եք, որ ամեն բան հավիտյա՞ն մնա, երբե՞ք չմեռնի:

Այո:

Մարդն է՞լ:

Մարդն էլ:

Եվ ձեր կարծիքով, ամե՞ն, ամե՞ն բան մեռնում է:

Ամեն բան:

Եվան ծիծաղեց և նայեց Աշխենին:

Աշխենը շարունակում էր հետաքրքրությամբ նայել Շահյանին: Շահյանը նրա տարօրինակ համառ հայացքից և շարունակ լուռ մնալուց ավելի էր շփոթվում, քան թե Եվայի անհանգիստ, արագ հարցուփորձերից:

Ներողություն, պարոն Շահյան, ասաց Եվան ժպտալով: Ինձ թվում է, թե մենք շեղվեցինք մեր խոսակցության նյութից. մենք սկսեցինք խոսել ձանձրանալու մասին... չէ, դուք պետք է խոսեք այն մասին, թե ինչո՞ւ եք ձանձրանում կյանքից, և եկանք հասանք մինչև ամեն բանի մեռնելը... թե՞ չմեռնելը: Այդպես չէ՞:

Շահյանը ակամա ժպտաց:

Այդպես է:

Յատուկ Պոէմ

Բայց վնաս չունի. դուք ավելի լուրջ բանի մասին սկսեցիք խոսել. այդ ավելի է հետաքրքրում ինձ: Շարունակենք: Չէ՛, սպասեցեք: Գիտե՞ք ձեր խոսքերն ինչ տպավորություն են գործում ինձ վրա: Ինձ թվում է, թե դուք ինչ-որ սարսափելի բաներ գիտեք, որ չեք ուզում ուղղակի ասել, երևի նրա համար, որ վախենում եք, թե ես կհիասթափվե՞մ: Հա՞:

Շահյանը դարձյալ ակամա ժպտաց:

Այո, օրիորդ:

Իզուր, բոլորովին իզուր: Դուք ինձ ճշմարտությունն ասացեք, և ես չափազանց շնորհակալ կլինեմ ձեզնից: Ի՞նչ անենք, թե հիասթափությունը ծանր կլինի: Ավելի լավ չէ՞ ճշմարտությունն իմանալ, քան թե սուտ երազներով ապրել: Իմ բնավորության՝ չգիտեմ ամենալա՞վ, թե՞ ամենավատ կողմն այն է, որ ես հավատում եմ անպայման, կուրորեն, եթե կեղծ ոչինչ չեմ գտնում. իսկ եթե տեսա, որ կեղծ է պրծավ: Ուստի խնդրում եմ, ինչ որ ասելու եք, ասացեք պարզ, անկեղծ, ասացեք այնպես, ինչպես ձեզ կասեիք: Խնդրում եմ ի՞նչ գիտեք:

Շահյանը կատարելապես կրակն էր ընկել: Նա տեսնում էր, որ ինքը իսկապես ոչինչ չգիտե, ոչինչ չի կարող ասել: Այդ հարցասեր աղջիկն իր ջերմ հետաքրքրությամբ բոլորովին խաճում էր նրա դանդաղ միտքը: Նա լիովին զգում էր իր մտավոր բոլոր թուլությունը Եվայի՝ կայծակի պայծառ ցոլացումների պես թռչկոտող ճկուն մտքի առաջ, իսկ մյուս կողմից տեսնում էր Աշխենի համառ, ճնշող հայացքն իր ակնոցի վրա քարացած:

Ոչ, օրիորդ, ավելի լավ է, ուրիշ բանի մասին խոսենք, ասաց նա, վճռելով այս անգամ բոլորովին խույս տալ:

Ոչ, ոչ, ոչ: Աղաչում եմ, պարոն Շահյան: Համարեցեք, թե ես ձեր աշակերտուհին եմ և բան եմ ուզում սովորել ձեզնից: Ինչո՞ւ դուք ուշադրություն եք դարձնում այն հանգամանքի վրա, որ ամեն բան մեռնում է աշխարհիս երեսին, և ինչո՞ւ ուզում եք, որ ոչինչ չմեռնի:

Մի՞թե դուք չեք ուզում:

Ա՛խ, ինչպե՞ս չէ: Կյանքն այնքան սիրելի է... Որքան էլ տխրալի բան է մահը, որքան էլ ես վախենում եմ մեռնելուց, այնուամենայնիվ հաշտվում եմ, որովհետև տեսնում եմ, որ ուրիշ կերպ չի լինում, ուրիշ կերպ չի կարող լինել, և այդ պատճառով ավելի ևս սիրում եմ կյանքը: Բայց դուք այդպես չեք երևում, դուք հուսահատվում եք, ձանձրանում եք, չեք սիրում կյանքը, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, հարցնում եմ ձեզ:

Հավատացնում եմ, օրիորդ, լավ կլինի, որ այս մասին չխոսենք, ասաց Շահյանը, կարծես աղերսելով, որ նա խնայե իրեն:

Բայց Եվան իր պարզամտությամբ չհասկացավ նրա միտքը:

Է՛հ, արտասանեց նա թեթև նեղացած: Իմ տեղ դուք եք վախենում:

Ես չեմ վախենում, օրիորդ, այլ ուզում եմ, որ... այսպիսի տխուր բաների մասին չխոսենք... Վերջապես ես մտադիր չեմ երկար խոսելու. և նոր բան էլ չպետք է ասեմ: Ես միայն այս եմ ասում, որ... կյանքն ինքնըստինքյան հուսահատեցուցիչ է (Շահյանն այդ բառն արտասանեց լեզվի ծիծաղելի խճճումներով, որից նա ավելի շփոթվեց), որովհետև... ընդհանուր բացարձակ ունայնության գիտակցությունը չափից դուրս արդեն ճնշում է մարդուս...

Ընդհանուր բացարձակ գիտակցությունը, մտառությամբ կրկնեց Եվան: Ներողություն, ինչպե՞ս ասացիք:

Ընդհանուր բացարձակ ունայնության գիտակցությունն, ասացի, չափից դուրս ճնշում է մարդուս:

Ընդհանուր բացարձակ... ունայնության... գիտակցությունը... Սպասեցեք մտածեմ:

Եվ Եվան անթարթ նայելով Շահյանի ակնոցին, դարձյալ նույն մտառությամբ կրկնեց հատ-հատ այդ բառերը, որի ժամանակ նա գլուխը ետ ու առաջ էր շարժում:

Յատուկ Պոէմ

Այսինքն դուք ուզում եք ասել, որ մարդ գիտե, որ ամեն բան ունայն է, և ճնշվո՞ւմ է այդ գիտակցությունից:

Այո:

Շատ լավ: Հետո՞:

Հետո ի՞նչ:

Ուրիշ ոչի՞նչ:

Ուրիշ ոչինչ:

Եվան նորից տարակուսանքով վեր քաշեց ուսերը և սառեց.

Ես ծուծն եմ ուզում, դուք միայն ընդհանուր բառերն եք ասում: Լավ, այլևս չխոսենք այս մասին, ես չեմ ուզում ձեզ ստիպել:

Եվ Եվան վեր կացավ, կանչեց աղախնուն և պատվիրեց, որ թեյ բերի:

Նրա այդպես հանկարծ սառչելը սպանիչ ազդեցություն ունեցավ Շահյանի վրա: Երբեք այնպես ողորմելի, այնպես մտավախ չէր թվացել ինքն իր աչքում, ինչպես այդ րոպեին:

Կարճ ժամանակ տիրեց նրա համար վերին աստիճանի ծանր լռություն:

Ներողություն, պարոն Շահյան, լսվեց Աշխենի սովորական հանգիստ ձայնը. ուզում եմ ձեզ մի բան հարցնել:

Շահյանն իր պլպլան ակնոցի միջից նայեց նրան և դողաց:

Հրամայեցեք, ասաց նա թուքը ցամաքած:

Աշխենն իսկույն չսկսեց իր ասելիքը: Նա խոնարհվեց գրասեղանի վրա և մատներով սկսեց խաղալ առջևը դրած գրքի թերթերի հետ:

Յատուկ Դոէմ

Շահյանն սպասում էր: Այդ օտարոտի հանգիստ աղջկա խոսելու հանդիսավոր եղանակն ուղղակի սարսափեցնում էր նրա վախկոտ միտքը:

Եվան կանգնել էր հեռու և մեծ հետաքրքրությամբ սպասում էր նույնպես, թե ինչ է ասելու հորեղբոր աղջիկը:

Ասացեք խնդրեմ, վերջապես սկսեց Աշխենը և կանգ առավ: Ներողություն, միջանկյալ ասաց նա, որ ես ուզում եմ դառնալ ձեր շոշափած հարցին, հենց թեկուզ միայն նրա համար, որ մի որոշ եզրակացության բերենք Եվային: Նա բարձրացրեց գլուխը, նայեց Եվային, ժպտաց և, նորից հանգիստ կերպարանք ընդունելով, շարունակեց խաղալ գրքի թերթերի հետ: Ասացեք խնդրեմ, պարոն Շահյան, ընդհանուր բացարձակ ունայնության գիտակցության տակ ինչպես դուք ասացիք չճնշվելու դեմ մի՞թե դուք միջոց չգիտեք:

Միջո՞ց:

Այո:

Ո՞րն է այդ միջոցը:

Այդ միջո՞ցը: Ես կարծում եմ ա՛յն պիտի լինի, որ կոչվում է ձգտում:

Ձգտո՞ւմ:

Այո՛, ձգտում:

Ի՞նչ ձգտում: Ձգտումներ շատ կան:

Այդ միևնույն է: Հենց թեկուզ, օրինակի համար, այնպիսի մի ձգտում, որի իրագործումը կարող էր երջանկություն բերել ոչ թե լոկ ձեզ, այլև ուրիշի համար, որքան կարելի է՝ շատերի, օրինակ՝ այն հասարակության կամ ազգի համար, որին պատկանում եք դուք... Մի՞թե դուք այդպիսի ձգտում չունիք:

Շահյանի ձեռքերը դարձյալ բարձրացան դեպի ակնոցը:

Յատուկ Պոէմ

Մի՞թե այդպիսի ձգտումը կամ առհասարակ որևէ ձգտում կարող է դեղ լինել ունայնության դեմ... այսինքն ուզում էի ասել ունայնության գիտակցության ճնշման դեմ, ասաց նա և ինքն էլ չհասկացավ, թե ինչու ժպտաց:

Աշխենը նայեց նրան:

Ես կարծում եմ, որ կարող է, պատասխանեց նա և նույնպես ժպտաց. բայց նա հասկացավ, թե ինչու ժպտաց:

Շահյանն էլ հասկացավ նրա ժպիտի իմաստը և զգաց, որ տաք արյունը հանկարծ սկսեց այրել իր դեմքը: Այնուամենայնիվ հարցրեց այս անգամ մեքենայաբար.

Ինչպե՞ս:

Աշխենը գիրքը ետ քաշեց առաջից:

Շատ հասարակ կերպով: Ձգտումներ ունեցող մարդը ժամանակ չի ունենում ունայն բաների մասին մտածելու, հետևաբար նրա մեջ ունայնության գիտակցության ճնշում էլ չի լինում: Եթե չեմ սխալվում, այդպես է:

Եվ Աշխենը նորից ժպտաց: Որքան մեղմ, նուրբ էր նրա ժպիտը, այնքան ավելի սպանիչ էր Շահյանի համար:

Շահյանը, մահվան ցնցումների մեջ եղած մարդու նման, հավաքեց իրեն և վերջին ճիգը թափեց, որ պահպանի իրեն կատարյալ անկումից:

Բայց... ունայնության մեջ... ի՞նչ ձգտում... և ինչի՞ է պետք այդ, թոթովեց նա:

Աշխենն այլևս չէր դադարում ժպտալուց: Նա կարծես երեխայի հետ էր խոսում:

Իսկ ես ձեզ կասեմ, պարոն Շահյան, թե ձգտումների մեջ ի՞նչ ունայնություն և ինչի՞ է պետք այդ մասին մտածելը...

Ամեն ինչ կատարյալ էր: Վարագույրի վերջին ծալքն էլ բացվեց, և Շահյանը նվաստացած տեսնում էր, որ ուրիշի աչքերից այնքան խնամքով ծածկած իր

ներքին ոչնչությունը դրված է բեմի վրա այդ երկու օրիորդների առաջ, որոնցից մեկը նայում է և ժպտում, մյուսը նայում և ապշում:

Նա այլևս ապարդյուն համարեց այդ նյութի մասին խոսելը կամ, ավելի ճիշտն ասած, նրան այլևս չխոսեցրին այդ մասին: Զգաց, որ իրեն հասկանում են և խղճում:

Աղախինը ներս բերեց թեյը: Շահյանը մեքենայաբար վերցրեց իր բաժակը, թեև մի ումպ խմելու էլ ախորժակ չէր զգում:

Աշխենը վարպետությամբ փոխեց խոսակցության նյութը և, զարմանալի է, այս անգամ խոսողը գրեթե նա էր միայն: Մեղմ ժպիտն ամենևին չէր հեռանում նրա խաղաղ դեմքից. նա կարծես նստած էր երեխաների մեջ և մանկական զվարթ հեքիաթ էր պատմում նրանց զբաղեցնելու համար: Բայց այդ հեքիաթի զվարթությունը գուցե ինքն էր միայն, որ զգում էր:

Եվան նորից նստել էր նրա մոտ և այլևս ոչ մի աշխույժ չէր ցույց տալիս: Նրա այնքան շարժուն դեմքը սառել, բայց ավելի շնորհալի գեղեցկություն էր ստացել: Նա գրեթե չէր խոսում այլևս, այլ միայն խոշոր, լուրջ աչքերով նայում էր Շահյանի ակնոցին համառորեն, կարծես մտածում էր զարմանքով, թե ինչո՞ւ է այդ ակնոցը դրված նրա աչքերին:

Շահյանն իր ուղտի տաժանելի համբերությամբ հաշվում էր րոպեները և սպասում էր, թե ե՞րբ պիտի հասնի այն հարմար րոպեն, երբ ինքը կարող կլինի վեր կենալ և հեռանալ այդ անտանելի պատժարանից:

Եվ հասավ, վերջապես, այդ րոպեն, և փախավ նա:

Դա տղամարդու բարոյական ոչնչության մի փախուստ էր կնոջ, հետևաբար ավելի զորեղ, բարոյական ուժի հալածանքից:

Յատուկ Պոէմ